

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árszámítás adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Tények és óhajítások.

Míg némely elfogult magánszellem a beteg közszellemet kiáltja és üldözi, addig a fejlődő élet erőteljes pezsgése, a haladás szellemének szárnya suhogása látszik, hallik minden vonalon. A liberalismus képviselőkre talál, a magyar hazafiság bástyáin lankadatlan hősök öröködnék s közelébből magyar református egyházunkra is a minden irányban intensiv munkálkodás és céltudatos küzdés várakozik.

Kiváltképen iskolaügyünk fejlődött szemmel látható rohamossággal az utolsó decennium alatt, a mi eléggé volt ismertette mostanában; az alapítandó egyetem eszméje retrograd lépésnek szintén nem tekinthető s a legujabban felállított középiskolai felügyelői állást mindenki haladásnak kénytelen tekinteni. Ez utóbbi dolog az, a mivel kapcsolatban óhajtanék e helyen egyet, mást elmondani.

Kezdjük egy kissé messziről.

Rohanva halad most az idő; évek alatt évtizedek munkáját végzi, évtizedek alatt századokét. A megoldatlan kérdések tömör sorozata naponként gyérül a kutatásban ernyedetlen, tanulásban kifáradhatatlan emberiség előtt. Bacon kulcsa nyitotta meg a világot mi előttünk. Az a columbusi megjegyzés, hogy ha egy lakatot fel akarunk nyitni, ne csináljunk mesterségesnél mesterségesebb kulcsokat haszontalan próbára, hanem előbb próbáljuk megismerni a zár szerkezetét s akkor az első kísérlet eredményes lesz.

E gondolat a legujabb kulturalis haladás protoplazmája.

Az a bizonyos realizmus ez, a melyet a tájékozatlan és elégedetlenkedő ifjú ábrándozók oly sokszor kicsinyelnek, lenéznek. Sajna! az újabb generáció már megérezte, hogy a haladó

korszellemet elméletekkel feltartóztatni nem lehet. Élénk emlékezetemben van még, mekkora ribilíót támasztott Debreczenben, mikor egy férfiú olyanféle kijelentést tett, hogy nem lehet művelt ember, a ki csak magyarul tud. Mekkora támasztana még, ha azt találná mondani: nem lehet művelt ember, a ki a természettudomány, a physika, a chemia, a matematika alapgon dolataiban nem járatos!

Még sokan azt hiszik, — persze csak nálunk, — hogy physiologia nélkül lehet érteni a philológiát, physika nélkül a logikát és természettudományok nélkül az — életet. Bizonyára a műveltség célja az, hogy az ember kezében fegyver legyen a létért való küzdelemben. És e küzdelemben a természet az ellenfelünk. A metaphysika pedig se hév se zúz ellen meg nem véd.

Hát az igaz, hogy elég messziről kezdtem s már ideje volna megmondanom, miről akarok beszélni. Arról, hogy felekezeti iskoláinkban a realis tanok csendes elnyomást szenvednek. Nem kivétel nélkül, de átlagban. Nem is elnyomás, csupán mellőzés. A kormánynak állandó, majdnem az erőszakoskodásig menő sürgetésére volt szükség, hogy intézeteinket végre-valahára taneszközökkel ellássuk, — annyira, amennyire. Hivatalos felekezeti iskolalátogatóink között tán évtizedek óta sem volt olyan, a ki a realis tudományok iránt melegebben érdeklődött volna. Volt olyan tanárom, a ki a matematikára és physikára kijelentette, hogy az órákon nagyon értelmesen kell felelni belőle, de a vizsgán: fő, hogy beszéljete, úgy se értenek ahhoz a censor urak. Pedig igen tekintélyes férfiak voltak a censoraink. Ilyen világítás nem igen volt alkalmas arra, hogy a különben is sok fáradtságot igénylő tárgyakat valami kedvező színben tüntesse fel előttünk. A mi társadalmunkban

az a felfogás uralkodott és uralkodik, hogy e tudományszakok csak teher a tanuló ifjúságon, — mert hiszen éppen legműveltebb embereink nagyon jól megtudnak náluk nélkül lenni. S ezt a felfogást mi tanulók már nagyon jól tudtuk és ismertük, hiába is állította volna ellenkezőjét a tanár. S ne feledjük, hogy az ember, világnézetének alapköveit az iskolában rakja le. Ritka kivétel, a ki emancipálni tudta magát ezen benyomások alól. Bizony nem igen megy a református magyar ifjú sem technikai, sem orvosi pályára, a jogon és theológián túl reá nézve a világ vége következik.

S ha megy is? — Nyolczadik osztályos koromban, mikor megtudta a matheseos professorom, hogy technikusnak készülök, a plenum előtt ezzel a kategorikus kijelentéssel vigasztalt és biztatott: megbukik, bizonyosan megbukik! pedig jeles tanulója voltam. Akkor kissé magabizottan mosolyogtam e felett, de később keservesen emlékeztem vissza rá. Igaza volt, noha talán nem éppen úgy, mint ő értette, mert nem az ismeret quantuma, hanem a kvalitása volt az, a mi siralmasan távol állott attól, a mit a modern világ matematikai ismeret alatt ért.

A mostani nemzedék felelős a jövő generáció világnézetéért. A magvakat ő hinti el s az általa létrehozott körülmények nevelik. S égetőbb szükség éppen a mi viszonyaink között semmire sincs, mint a mostaninál helyesebb, a művelt világéhoz közelebb álló, a modern tudományosság eredményeit becsülő, felhasználó világ felfogásra. Mert ez a sava a köz minden tényének, az egyes aktusoknak ez adja meg a keretet, az egyes létesítéseknek az irányt ez jelöli ki.

Nincs három napja, hogy egy művelt úri ember látogatóm mondta, mikor éleny fejlesztéssel foglalkoztam a laboratoriumban: „hát bizony asszonyias természet kell ehhez.“ És ez a magyar ember felfogása általában. Hah! hol állunk mi attól a színvonalától, a honnan a modern világ a műveltséget számítja!

Az volt a szándékom e sorokkal, hogy rámutassak némely mulasztásra s egyszersmind megpróbáljam kijelölni azt az irányt, a mely felé haladva ezek, — az én meggyőződésem szerint, — orvoslást nyerhetnek. Én bízom a magyar prot. egyház előre törekvő szellemében, vezérlő férfiainak tényekkel igazolt buzgólkodásában a haladás iránt s hiszem, hogy nem kiáltok a pusztába, mikor azt mondom nekik: Uraim! látjátok mennyire vagyunk a művelt nagy nemzetek mögött; belátjátok, hogy alapja a modern világ mozgató eszméi iránt való érzé-

ketlenségünk, — legyetek azon, hogy ez érzelketlenség megszűnjék, hogy fiaitok a tudományt, ne csak a tételes, de a nyomozó, búvárló tudományt is megszerezzék, mert ez az út az, mely ma felfelé vezet!

Kapcsolatba ezt a középiskolai új felügyelő választásával azért hoztam, mert kívánatos volna, hogy ezek a gondolatok a megválasztandó új felügyelő tevékenysége következtében megvalósuljanak.

P. Gy.

☞ TÁRCZA. ☞

A Zsidókhöz irt levél kritikai és bibliai theologiai szempontból.

A keresztyén hittudományban amaz örök esküvel megerősített, változhatatlan isteni végzés megmagyarázása, eleitől fogva a legfogósabb kérdés volt és az ma is. Pál apostol ihletett ajka meggyőző erővel s szívet, lelket megnyugtató módon hirdeti főleg a rómaiakhoz és a galatákhoz irt leveleiben az evangéliumi hit idvezítő erejét s a kegyelem örök hatályát és érvényét: mindamellet úgy tetszik nekem, hogy az ezen titkokat borító homály elosztatásához rendkívül hozzájárul a Zsidókhöz írott levél is, a mely ezt a rejtélyes és bonyodalmas problémát szemünk láttára fejt ki úgy, hogy világosan szemléljük a kinyilatkoztatás teljes egészét és célját — Krisztusban.

A *fő*, a kire vonatkozik ebben a levélben minden gondolat, nem más, mint Jézus Krisztus, a ki a törvénynek vége, a kire utalt és célzott az ószövetségi kijelentés több ezer éves folyama, a kihez vezet az üdv útja, a kiben tökéletesen megvalósult Istennek akarata és célja. Őt, az ő valóságos lényében és tényeiben oly meggyőző hangon, oly tudatos és tervszerűleg összefüggő, rendszeres előadással mutatja fel e fenséges levélnek a szerzője, hogy az ószövetségi kijelentésnek Jézus Krisztusban való megtestesülése felől többé egy perczig sem kételkedhetünk, sőt inkább e boldogító tudomány hallatára, Krisztus tökéletes áldozata alapján, hitünknek teljes bizodalmaival járulunk Istenhez, hogy mint Vele kiengesztelődött gyermekei, örökké tartó boldogságban éljünk, őt dicsérjük és magasztaljuk. Méltán tekintette tehát ezt a levelet a keresztyénség eleitől fogva a lelki megnyugtató és vigasztalás kiapadhatatlan forrásának; a tanítás, intés, buzdítás gazdag tárának, igazi *λόγος παρακλήσεως*-nak (13, 22), melyben a Lélek beszél a hívőkkel. Megismerjük ebből az ószövetségi próféták által hirdetett örök Fiút úgy, mint az újszövetségnek, a legtökéletesebb kiengesztelődésnek közbenjáróját, a halálig hű és engedelmes s ama mennyei szentek szentébe bement szent főpapot, a ki az ő ártatlan vérének

áldozatával az eget a földdel, a megsértett Istent a bűnös emberiséggel véglegesen kibékítette.

Ám ennek a levélnek az íróját a tudományos bűvartat mind idáig nem tudta világosan kideríteni s magában a tartalomban is több helyütt homályt találunk előttünk és mélységet, midőn az itt előterjesztett titkot elménkkel megfogni akarjuk: épen azért kettős fontosságú feladat az, melynek megoldását czélozzuk a következő fejtegetésekben, szólván elsöben is e levélről kritikái, aztán bibliai theologiai szempontból.

ELSŐ RÉSZ.

A levél kritikai szempontból.

Első szakasz.

A z író ról.

A Zsidókhoz intézett levél írójának nyomozásánál meg kell vizsgálnunk elébb is a külső, azaz a történelmi bizonyítékokat, aztán mérlegelnünk kell a belső, azaz magából a tartalomból kölcsönzött érveket.

1. A mi a *történelmi bizonyítékokat* illeti, e tekintetben némelyek 2. Pét. 3, 14. 15-nek Zsid. 10, 25-tel való egybevetéséből igyekeznek érvt meríteni a Pál apostol szerzőségének igazolására, a mi teljesen sikertelen kísérlet. És így az első századból a legrégibb biznyság Római Kelemen, a ki a zsidólevelet olyan jól ismerte, hogy abból a korinthusiakhoz intézett első levelében nemcsak egyes szavakat, hanem egész mondatokat és kifejezéseket is idéz, de a nélkül, hogy a szerzőt megnevezné. (Lardner, principal facts of the New Test. Vol. I. p. 87. kk.) Már pedig, hogyha ő e levélnek közvetlenül Pál apostoltól való származása felől biznysos volt volna, akkor az oly nagytekintélyű apostol nevének felemlítését semmi esetre sem mellőzhette volna el.

A második századtól kezdve megoszlanak a vélemények a keleti és nyugoti egyházak s ezek tanítói között, a mennyiben keleten a hívők, némi biznysaltanságtól s ingadozástól eltekintve, ezt mint hozzájuk intézett levelet kezdettől fogva Pál apostoltól irotnak szerették tekinteni, ellenben a nyugoti egyházban az authentia mindig vitás kérdés volt egészen Augustinusig. Az alexandriai egyház már a 2. században is Pál apostol művének tartotta ugyan, de pusztán hagyomány alapján, mert hiszen egyes kiválóbb tanítók magok sem voltak teljesen tisztában a szerző kiléte felől. Így nevezetesen alexandriai Kelemen († 212.), a ki Stromata-jában nem egyszer idézi, az Eusebius előadása szerint (hist. eccl. VI, 14) azt hitte, hogy a zsidólevelet valósággal Pál apostol írta, csakhogy héber nyelven s ezt fordította volna le aztán Lukács görögre. Sőt ugyancsak alexandriai Kelemen hivatkozik a második század közepe táján (circa 150.) élt, és általa *μακάριος πρεσβύτερος* jelzővel meg-tisztelt Pantánusra is, a ki szintén Pál apostolt tartotta szerzőnek, bár nem tudta kielégítőleg megmagyarázni, hogy ha csakugyan Pál írta, miért nem emlékezett meg mindjárt a levél elején az ő apostoli méltóságáról és

személyéről olyan formán, a mint ezt az apostol authentikus leveleiben találjuk.

A második század végén keletkezett régi szír nyelvű bibliafordításban, ha szinte a páli levelek után mintegy függelék gyanánt, ott találjuk ezt a levelet is, holott onnan — nem tudhatni miért — 2. Pét., 2. és 3. Ján., Jud. és Apok., hiányzik. De már Origenes († 254.), ez az éles elméjű kritikus teljesen biznysaltan volt a levél szerzője felől. Bár úgy idézi, mintha Pál apostoltól származottnak tekintené (De princip. III, 1. 10. IV, 22. stb.) s azt mondja, hogy a régiak nem hiába tartották azt Pál apostolénak (Euseb. hist. eccl. VI, 25.) mindamellert nyomban kifejezi kételkedését is, midőn azt mondja, hogy, ám a tartalom, a gondolatok (*τὰ νοήματα*) Páléi, de a kifejezésmód és a szerkesztés valamelyik apostoltanítványtól valók: *τίς δὲ ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν, τὸ μὲν ἀληθὲς θεὸς οἶδεν.* (Euseb. id. h.) Dénes, alexandriai püspök (Kr. e. 247.) ellenben Fabius antiochiai püspöktársához intézett levelében (Euseb. h. e. VI, 41) minden ellenvetés nélkül Pálénak ismeri el, hasonlóképen a később élt Alexander, s a szír Nisibisi Jakab (circa 325.), a ki több tételt idéz belőle páli eredetű gyanánt (Gallandi Bibl. Patr. V. p. 1 sqq.), s tanítványa Ephrám Syrus (propheta Syrorum † 378.), aztán a nagytekintélyű Athanasius (pater orthodoxiae, 326 óta alexandriai püspök, meghalt 373), meg az alexandriai katekhéta iskola előljárója Didymus (m. h. 395), aztán Epiphanius (m. h. 402), Chrysostomus (m. h. 407), Theodor antiochiai presbyter s 393 óta mopsvestiai püspök (m. h. 429) és a többiek mindnyájan Pál levelének tartották, a mint hogy ezt az egyházi hagyományos felfogást a niceai (325) és laodiceai (circa 363) zsinatok is végzésileg szentesítették. Ebbeli tudomása alapján írhatta Hieronymus e levélre vonatkozólag: *Illud nostris (t. i. a nyugoti egyházaknak) dicendum est, hanc epistolam, quae inscribitur ad Hebraeos, non solum ab ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro ecclesiasticis graeci sermonis scriptoribus quasi Pauli apostoli suscipi (epist. 129 ad Dardan.); csakhogy ugyanő, közelebről a nyugoti egyház közvéleményére hivatkozással ezt is megjegyzi: „eam — ep. ad. Hebr. — Latinorum consuetudo non recipit inter scripturas canonicas“ (ad. Jes. 8.). Eusebius cásareai püspök pedig (m. h. 340. táján) egyháztörténelmében az újszövetségi kánonra vonatkozó előadása folyamán Pál apostol műve gyanánt 14 levelet sorolván fel, azok egyikéül tekinté biznysára a zsidólevelet is (h. e. III, 3); de viszont ugyanő megemlíti, hogy annak apostoli eredete felől sokan kételkednek, sőt ő maga is annyira biznysaltan volt ebben a kérdésben, hogy később már ezt a levelet az *ἀντιλεγόμενα γραφά* közé sorolta (hist. eccl. Lib. VI, 13).*

Ime a jelzett történelmi adatok azt igazolják, hogy a zsidókhoz irt levelet a keleti keresztyén egyház köz-tudata átalában, Pál apostoltól származottnak tekintette, de ezzel a tudattal ellentétben nyomós ellenvetések és kételyek is merültek fel.

Másképen gondolkoztak a nyugoti egyház (Italia, Gallia, Afrika) tanítói és írói. A második században *Irenäus* (lyoni püspök 177—202.), az ő *adversus haereses* című nagy munkájában egyszer sem idézi s *Eusebius* (h. e. V, 26) meglepetéssel jegyezte fel, hogy *Irenäus*nak egy ma már elveszett iratában (*βιβλίον διαλέξεων διαφόρων*) talált idézetet a zsidókhoz írt levélből is, a mi azt igazolja, hogy *Irenäus* ismerte ezt a levelet, de nem tekintette Pál apostol művének s ezért nem hivatkozott arra a gnosztikusok ellen folytatott vitájában. *Gajus* római presbyter (a 2. században) csakis 13 páli levelet ismert el hitelesnek (*Euseb.* h. e. VI, 20) s a zsidókhoz írottat nem számította a Pál leveleihez. Az ugyanezen század végén keletkezett *Muratori-féle töredék* szintén csak 13 páli levélről tesz említést. *Irenäus*nak tudós tanítványa *Hippolytus* (m. h. 240. táján) is tagadta e levél authenticitását, a mint azt a 6. században élt *Gobarus István* nyilatkozata alapján *Photius* (m. h. 801. táján) feljegyezte (*Bibliotheca cod.* 232. ed. Bekker. Berol. 1824. pag. 291).

A nagytekintélyű, elsőrangú latin egyházi író *Tertullianus* karthagói presbyter (m. h. 220. táján) ismeri ugyan ezt a levelet, de úgy idéz belőle (de pudicitia c. 20), mintha azt *Barnabás* írta volna, a kinek tekintélye emelése végett idézi az illető helyet (*Zsid.* 6, 4—8). *Cyprian* (248 óta karthagói püspök, m. h. 258) azt állítja, hogy Pál apostol csak hét keresztyén gyülekezethez írt s ezek gyanánt tekintvén a római, korinthusi, galatai, efezusi, filippi, kolossei és thessalonikai gyülekezeteket, a zsidókhoz írott levelet nem tarthatta Pál művének (de exhortatione martyrii c. 11). *Cyprian* kortársa *Novatianus* az ő „de trinitate” című iratában bár több ízben indokoltan hivatkozhatott volna erre a levélre, még sem idézi azt egy ízben sem. Általában véve nyugoton, egészen a negyedik század közepéig nem ismerték el a zsidókhoz írt levelet Páltól származottnak.

De a görög írásmagyarázók műveinek tanulmányozása s az *Arius* ellenében (318 óta) folytatott küzdelem következtében lassan-lassan gyökeret vert az a nézet, hogy ezt a levelet is Pál apostol írta. Az ő műve gyanánt idézi *Hilarius pictaviumi püspök* (m. h. 368), *Lucifer Calaritanus* (m. h. 371), ennek kortársa *Fabius Marius Victorinus*, *Philastrius bresciai püspök* (m. h. körülbelől 387), *Ambrosius milanói püspök* (m. h. 397), *aquilejai Rufinus* (m. h. 410), *Hieronymus* (*Sophronius Eusebius* m. h. 420), a ki korának elsőrangú exegetája és *Augustinus* (*Aurelius*) numídiái püspök (395—430), a ki az ő hittani s vita iratai révén elévülhetetlen érdemet s nevet vívott ki az utókor előtt. *Hieronymus* azonban, mint már jeleztem, nem volt teljesen meggyőződve e levél páli authenticitása felől, sőt ismételtelen kifejezést adott kételkedésének, midőn nevezetes munkájában „de viris illustribus seu de scriptoribus ecclesiasticis” (cap. 5) ezt mondja: „Epistola autem, quae fertur ad Hebraeos, non ejus (scil. Pauli) creditur propter stili sermonisque dissonantiam, sed vel *Barnabae* juxta

Tertullianum, vel *Lucae evangelistae* juxta quosdam, vel *Clementis, Romanae postea Ecclesiae episcopi* . . .” etc. És hogy *Augustinus* is, inkább a keleti egyház közvéleménye s bizonyágtétele, mint saját tanulmányai alapján tartotta apostoli iratnak, igazolja ez a nyilatkozata: „Ad Hebraeos quoque epistola, quamquam nonnullis incertis sit . . . , magisque me movet auctoritas ecclesiarum orientalium, quae hanc quoque in canonicis habent” cet. (de peccatorum meritis et remissione I, 27.) Mindamellett az authentia elismertetése érdekében tekintélyének és dialektikájának egész súlyát mérlegbe vetette, minek következtében a hippoi zsinat (393) a 36. kánonban, majd a karthagói harmadik zsinat (397) a 47. és végül a karthagói ötödik zsinat (419) a 29. kánonban fokozottan indokoló érvelés után a zsidókhoz írt levelet Pál apostol műve gyanánt ismerte el. Ez utóbbi zsinatnak nyilatkozata után (epistolarum Pauli apostoli numero quatuordecim) elnémult az ellenmondás hangja, bár *Primasius adrumetumi püspök* (m. h. 550. táján, comment. in epist. Pauli praefat.) s *Isidorus hispalisi (sevillai) püspök* (m. h. 636. de offic. eccles. I, 11) a zsidókhoz írt levelet alaki, irályi és előterjesztési indokokból még mindig bizonytalan eredetűeknek nyilvánították. Utoljára a tridenti zsinat fojtotta el a kath. egyházban a szabadabb vélemény nyilvánítását, midőn 1546. ápril 8-án a IV. ülésben kimondotta: Testamenti Novi . . . quatuordecim epistolae Pauli apostoli, ad Romanos . . . ad Philemonem, ad Hebraeos. Ámde, hogy az a több rendbeli ellenmondás csakugyan nem is volt alaptalan, azt fogjuk igazolni közelebbről mi is, midőn szemügyre vesszük

2. a levél szövegéből közvetlenül kivilágó belső érveket.

Nem tagadható, hogy a levél egy pár tétele látszólag a Pál apostol szerzősége mellett bizonyít. De ez csak látszat. Nevezetesen 10, 34-ben a bevett olvasás (lectio recepta) szerint ezt mondja az író: *τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε* („az én fogságomkor velem együtt szenvedtetek”), a mi azt jelentené, hogy az olvasók együtt szenvedtek az íróval, mikor ő fogságban volt. Ugyde ez a szövegolvasás nem helyes, mert nem hiteles, egyfelől azért nem, mert az alexandriai (A) és clairmonti (D) codexek, valamint a legrégebb keleti nyelvű (syr, kopt, örmény) fordítások szerint *τοῖς δεσμοῖς* (= „a fogságokkal”) olvasandó, a különben szintén régi codexekben (Sin. EHK) található *τοῖς δεσμοῖς μου* helyett; másfelől még inkább azért sem, mert az ezen versszak támogatása céljából idézhető 13, 19-ben foglalt eme kifejezés *ὡς τὰ μὲν ἀποκαταστάσω ὑμῶν* („hogy mihamarább visszaadassam néktek”) egyáltalában nem vonatkozatható az író fogságbeli állapotára, hanem tisztán csak arra az óhajására, vajha mielőbb ismét együtt lehetne az olvasókkal, kiket, mint már korábbi jó ösmérőseit is, vágyva vágy újból látni. Tudjuk pedig, hogy Pál apostol a palástinai hívekkel ilyen közelebbi viszonyban nem állott. Ezt a felfogást indokolja az a másik

tétel is, t. i. 13, 23., a mely szerint a szerző e levelének irásakor, teljesen szabadlábban állott s szabadon rendelkezhetett a felett, hogy meglátogathassa a hívőket. Nem kell tehát itt az apostol római fogságára gondolnunk; annál kevésbé, mert abból, hogy az író 13, 24 szerint az Olaszországból való atyafiaknak (οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας) üdvözlését tolmácsolja, nem lehet azt következtetnünk, hogy ezen olasz atyafiak alatt, a római keresztényen hívőket is kellessen értenünk. Nyelvészetiileg érthetők alatta a rómaiak is, de logikailag erre a feltevésre nem kényszerít semmi indok. Végül még a szabadon bocsátott Timotheusra vonatkozó névszerinti megemlékezésről (13, 23) kell szólanunk. Azt tudjuk, hogy Timotheus az apostolnak hű tanítványa és állandó kísérője volt; de, hogy ő fogságba került volna Rómában épen abban az időben, midőn Pál apostol ott fogva volt, erről sem az Ap. Csel.-ben, sem a levelekben semminemű hiteles adatok nem találhatók. Annálfogva itt Timotheusnak későbbi bebörtönöztetéséről lehet szó, a melybe ő a Pál apostol halála után juthatott. Az azonban nagyon könnyen érthető és megmagyarázható, hogy a levélíró Timotheussal is épen olyan benső ismeretségben volt, mint a milyen szeretet-viszonyban az apostolok és hívők voltak egymással. És így ezek a személyi vonatkozások a Pál apostol szerzőségét bebizonyító érvek gyanánt egyáltalában nem tekinthetők.

Még inkább a Pál apostol szerzősége ellen bizonyítanak a következő indokok és érvek:

α) Az író 2, 3. szerint úgy szól az idvességről, mint „a mely elkezdetvén hirdettetni az Ur által, azoktól, a kik hallották, bizonyossá tétetett számunkra.“ Itt az író nyilván különbséget tesz maga és azok között, kik az idvességről szóló evangyéliomot közvetlenül Krisztustól, hallották. Mert ἀκούσαντες alatt nyilván azokat értette, kik mint apostolok és tanítványok közvetlenül az Uról vették, a miket mondtak, míg ellenben azok, a kik emezektől hallották, a mit szóltak, természetesen nem tartozhattak a tanítványok és apostolok közé, legfeljebb csak apostoltanítványok lehettek. Már pedig lehetetlen még csak fel is tenni Pál apostolról azt, hogy ő épen a zsidókból lett palästinai kereszténynek előtt hangoztatott volna olyasmít, mintha ő nem az Ur közvetlenül választott apostola, hanem azoknál a választott apostoloknál bármi tekintetben is jelentéktelenebb vagy kevésbé hivatott hirdetője volna az evangyéliomi igazságnak; avagy mintha őt nem illelné meg az az apostoli tisztség és méltóság, mely az Ur apostolait megilleté, vagy mintha ő kisebb volna akár Péternél, akár Jánosnál, akár Jakabnál! Hiszen Pál apostol minden levelében, minden ízben, apostoli hivatásának teljes tudatában egész határozottsággal hangsúlyozza, hogy ő az idvesség evangyéliomát nem emberi közvetítés útján és így sem az Ur egyik vagy másik tanítványától, sem általában senki mástól nem tanulta, hanem azt egyenesen az Ur Jézus közvetlen kijelentése folytán ismerte meg és így közvetlen megbízás alapján hirdeti; tehát

azokkal, az Ur környezetében élt szem- és fültanukkal, t. i. a tanítványokkal és apostolokkal mindenben egyenlő méltósággal bír (Gal. 1, 1. 11. 12. 15. 16; 2, 6. I. Kor. 9, 1; 11, 23. Ef. 3, 2. 3). Annálfogva már ez az egy tétel is elegendő bizonyítékul szolgálhatna arra nézve, hogy az író nem lehetett Pál apostol. És valóban, épen ez a tétel az, melynek indokából sem Luther (Vorrede zu d. Br. an d. Hebr.), sem Kálvin (ad Hebr. 2, 3), nem ismerték el e levél páli eredetét, noha mindamellet mind a ketten szent kegyelettel szólnak annak evangyéliomi tartalmáról és ihletett voltáról. Luther szerint p. o. a zsidólevél „remek szép levél, a mely Krisztus pápi tisztéről, az Irásból, mesterileg és alaposan szól s hozzá az ő testamentomot szépen és bőségesen magyarázza“; „igaz az, — úgymond — hogy egy levél sem hirdeti az Irást oly hatalommal, mint ez, úgy hogy az író, kiváló apostoli férfiú volt, akárki volt is.“ Szerinte Krisztus istenségének igazságát és az ő testamentomi ígéretek hű magyarázását, a zsidókhöz irt levélnél erőteljesebben nem tárja fel egy új szövetségi irat sem. Kálvin is így vélekedett, midőn 2, 3 alapján, továbbá az irány és előadásmód indokából, a Pál apostol szerzőségét bár nem ismerte el, de a levelet teljesen méltónak és ihletettnek tartotta arra, hogy ez, az apostoli iratok között a megillető helyet foglalja el. (Folyt. köv.)

Részletek a bukovinai protestantizmus történetéből.

A protestantizmus keletkezése s terjedése.

II. A buk. protestantizmus terjeszkedése, állapota a tartománynak Ausztriába bekebelezése óta jelenig. 1774—1893.

Míg a protestánsok száma Philippenben és Sadagorában 1775-től fogva folyton apadt, az alatt Czernowitz, Sereth és Szuczawa városokban — a katonaság, sok új hivatalnok, mesteremberek, iparosok, kereskedők betelepülése által — rohamosan emelkedett.

Jelentékenyen növekedett Bukovinában a protestánsok száma 1774., 1781., majd pedig 1785-ben. Ez években ugyanis körülbelül 60 reform. székely, csángó földm. család vándorolt át ide, mintegy 120 kath. családdal együtt, Moldvából, a hová ők még Bukow osztrák generális, Erdély volt kormányzója kegyetlenkedése elől (mádéfalvai vész 1763.) menekültek át. A katolikusok jobbára a szuczawai síkságon, a reformátusok pedig a moldvai *slatinai* kolostorhoz tartozó „*Ráráncs*“ nevű faluban telepedtek le; nem találván azonban alkalmasnak e helyet, 1786. vagy 1787-ben az előttük s velük együtt ugyancsak Moldvából átvándorlott *csiki* róm. kath. magyarok által, a Szuczawa folyó jobb- és balpartján elterülő szép rónaságon alapított falvakba költöztek át.

Igy alakult Bukovinában a maig is meglevő 5 magyar község, u. m. Hadikfalva, Istensegits, Andrásfalva, Józseffalva, Fogadj-Isten. A reformátusok — 56 család — csaknem mind Andrásfalván húzódtak meg, vegyesen a katolikusokkal, a többi magyar falvak lakossága pedig — pár reform. család kivételével — túlnyomólag kath. volt, s az mai napig is.*

* E bevándorlott magyarok oly borzasztó szegénységgel kínlódtak, hogy a birodalmi tanács 1785. jan. 19-én kelt rendeletével, 3 éven át katonai zsoldot engedélyezett számukra.

A bukovinai protestáns lelkek száma 1786. végén, vagyis a tartománynak a katonai kormányzás aluli felmentése s politikai igazgatás alá jutása alkalmával — 228 volt. Ebből 149 református, 79 pedig lutheránus, kik is a következő helységekben valának megoszolva:

Helységek	Nem szerint			Vallás szerint	
	fi	nő	összes	reform.	luth.
1. Czernowitz	13	6	19	—	19
2. Rosch	5	3	8	7	1
3. Luka (Philippen)	2	3	5	—	5
4. Ráráncze	63	58	121	121	—
5. Sadagóra	6	2	8	—	8
6. Zuczka	1	—	1	—	1
7. Sereth	9	4	13	—	13
8. Sz. Onufri	5	4	9	—	9
9. Szuczawa	13	8	21	—	21
10. Sz. Illie	1	—	1	—	1
11. Moldawicza	1	—	1	—	1
12. Strojestic	10	5	15	15	—
13. Russi	4	2	6	6	—
Összesen :	133	95	228	149	79

A következő 1787-ik évben ismét szaporodott a protestánsok száma.

Az 1784. szept. 1-én a bukovinai, *jakobynei* bánya üzembe vétetett.* (A társaság tagjai mind bukovinai előkelő polgári s katonai személyek valának.) A bányánál alkalmazott munkások nagy része erdélyi s szepes-megyei származású volt, köztük több evangélikus. 1786/7. év telén telepedtek le véglegesen Jakobenyben, s 30-an voltak, 25 férfi s 5 nő.

Majd ugyanez évben több prot. család vándorlott át Németországból is.

Ama nagy kedvezmény, melyet az 1781. szept. 17-én kelt császári pátens a Galicziába és Lodomeriába betelepülőknél biztosított, illetve nyújtott, számos prot. iparost s földmivest csalt át ide Bajor-, Baden-, Würtemberg-, Hessen-, Nassau-, Pfalz-, Fulda-, Köln- s Trierből, úgy hogy hamarjában alig tudott a kormány helyet adni nekik.

Eme körülmény arra indította II. József császárt, hogy Bukovinában is állíttasson fel néhány német gyarmatot, annyival inkább, mert itt, a kormányzó báró Enzenbergnek jelentése szerint, még 17,000 család számára volna hely.**

A német bevándorlóknak elhelyezése azonban Bukovinában is több nehézségbe ütközött, úgyannyira, hogy a telepítés csak 1787-ben kezdődhetett meg. Ez év őszén 75 család vándorolt át ide Galicziából, közülök 67 család protestáns, a többi pedig katolikus volt; ez utóbbiak Szent-Onufriban, az előbbieket pedig 7, egymástól távol fekvő oláh falvakban.

Igy keletkeztek az első német protestáns egyházak, u. m.: Alfratausz (16 család), Illischestie (12 család), Itzkany (8 család), Arbora (8 család), Milleschoutz-Badeutz (8 család), Satulmare (8 család), Tereblestic (7 család), mely egyházak még maig is megvannak.**

Közvetlen ez említett német prot. gyarmatok keletkezése után több evang. földmives telepedett le Czernowitz elővárosában Roschban és Molodiában is, úgy hogy már 1795-ben 313 prot. család volt Bukovinában, melyből 77 család a magyar falvakban (Andrásfalván 49, Hadikfalván 22, Istensegítsben 6 család), a többi család

pedig szétszórtan lakott, u. m. Czernowitzban 35, Roschban 23, Serethben 29, Szuczawán 16, Alt-Fratautzon 26, Arborában 18, Milleschoutzon 13, Illischestieben 12, Jakobenyben 11, Tereblestieben 11, Itzkanyban, Satulmareban 8—8, Molodiában 7, Sadagorában 5, Sz.-Onufriban 4 család.

Majd a jakobeny-i bányának 1796. jul. havában a marienseei Manz Antal birtokába jutása után ismét jelentékenyen növekedett a buk. prot.-ok száma. Az általa eszközölt bányakutatások szép eredményre vezettek, Kirlibában egy ezüsttartalmú ólomtelepre akadtak, s azt üzembe is vették. A bányamunkások ott aztán Mariensee név alatt egy német gyarmatot alapítottak. A bányászok száma, s velük a protestánsoké is, mindkét helyen szaporodott.

Majd új bányatelepek keletkeztek a XIX. század elején. A cs. k. bányabiztos Méhes Károly ugyanis 1805-ben Dialu-Negrúnál hatalmas rézbányát fedezvén fel, legott üzembe is vétette azt. E bánya kivására alkalmazott munkások előbb csak nyáron tartózkodtak a bányánál, majd később Pozoritta és Louisenthalban állandóan megtelepedtek.

Pár évvel alakult ugyancsak Manz bányászaiából Eisenau (1808.) és Russpeboul v. Freudenthal.

1809-től egész az 50-es évekig aztán semmi figyelemre méltó bevándorlás nem történt.

Az 50-es évek elején, néhány német prot. család Illischestie s Tereblestieből, Bukovinának más helyeire vándorolt s ott földbirtokot is vásárolt, majd Galiczia német falvaiból, különösen Brigadau, Landestreu s Josefsbergből több protestáns család jön át hozzájuk. Így keletkeztek aztán 1851-től fogva tekintélyes német prot. egyházak: Storozinetzben, 1857-ben Hlibokában, 1860-ban Unter-Stanestieben s 1871-ben Kolomeában. Ugyancsak a 60-as években 2 gyarmat keletkezett a Sereth mellett fekvő berhomethi uradalmon is, 20 prot. földm. ugyanis — Brigadau, Hliboka s Tereblestieből — 1863-ban együttesen bérbe vette a báró Wassilko-Serecki-féle 311 holdnyi birtokot 30 évre s ott még azon évben megalapították Alexandorf-ot, majd 6 évvel később Katharinendorfot.

A bukovinai protestánsoknak jelen század közepétől folytonos szaporodását tisztán láthatjuk az 1850—1880-ig megejtett hivatalos népszámlálásokból.

Nevezetesen :				
Év	Reform.	Luth.	Összesen	A tartomány összes népességének hany %
1851.	574	6.700	7.274	1·91%
1857.	751	7.982	8.733	1·95%
1869.	891	10.452	11.343	2·21%
1880.	934	13.266	14.199	2·48%

1881. évtől fogva egyetlen német luth. egyház keletkezett Zadowán, Sereth mellett, a Dávid Kranz s Johann Baloscheskul, Alexander Goján-féle uradalmon. E helyet a gyarmatosok örök áron vették meg, s csinos kis falut építettek oda.

Az eddigiekből látható, hogy Bukovinában a protestánsok száma folyton ingadozott, a szerint a mint a bevándorlás kisebb vagy nagyobb mérveket öltött, sokszor nagyon lepadtak, s 300 év alatt elég nyomorúságot, üldözést szenvedtek; végképp kiirtani őket azonban nem sikerült elleneiknek, de sőt, főképp jelen század kezdetétől fogva jelentékenyen szaporodott számuk; megjegyzendő azonban, hogy nem egyenlő arányban terjeszkedett a 2 prot. felekezet. A mult század végén még a reformátusok voltak túlsúlyban, ma már azonban a lutheránusok sokkalta többen vannak, mint reform.

* A. Ficker „Landwirtschaft u. Montan Industrie des Herzogthums Bukowina.“

** Ennyi volt ugyanis akkor Bukovina népessége.

*** Bericht der gal. Staatsgüter-Administration an die kön. vereinte Hoistelle Lemberg 1790 März 29.

testvéreik. Ez onnan van, hogy a bevándorlott németek mind lutheránusok voltak, alig akadt köztük egy-két református. Új református egyház* egy sem alakult, lutheránus pedig 4.

Nagyon lepadt a reformátusok száma különösen 1883/4-ben, midőn több mint $\frac{2}{3}$ -a az andrásfalvi magyar reformátusoknak magyar hazájába tért vissza lelkészével s tanítójával együtt. Ezek nagyrésze az aldunai vidékre (Páncsova), részint pedig Déva környékén telepedett meg. Az előbbi helyen már virágzó magyar református egyházuk is van Hertelendyfalván.

A reformátusok száma azóta is folyton apad, — még most is telepednek át Dévára — a lutheránusoké azonban folyton emelkedik.

A legutóbbi népszámlálás alkalmával (1891.) 15,600 protestáns lélek volt Bukovinában (összes népesség körülbelül 700,000), kik közül lutheránus volt 15,185, a többi pedig református.

A protestánsok szétszóródva laknak a *czernowitzi, sudagorai, kimpolungi, radautzi, serethi, storozinetzi, kotzmani s szuczawai* kerületekben.

A lutheránusoknak ma 4 rendes lelkészségük s számos filiájuk van, u. m.: *Czernowitz*, filiáival együtt körülbelül 4400 lélek. *Radautz*, filiáival együtt 4751 lélek. *Jakobeny*, filiáival együtt 3432 lélek. *Illischestie*, filiáival együtt 2602 lélek.

A reformátusoknak ma is egy rendes lelkészségük van *Andrásfalván*, hol is 1893. végén 312 magyar református volt, filiája Andrásfalvának ma már nincs, mert hazaköltöztek a kath. szomszédfalvakban lakott hívek; van még szétszórta valami 100 német reform. is, a kik egyes luth. egyházakhoz vannak csatolva.

A lutheránusok a közös lemergi superintendentia napkeleti tractusához (seniori székhely jelenleg Radautz), a reformátusok pedig ugyancsak nevezett superintendentia „gal. bukow. evang. ref. tractusának (székhely jelenben Josefsberg) fenhatósága alá tartoznak.

A hivatalos nyelv, az ügykezelés ennél fogva természetesen az andrásfalvi magyar reform. egyháznál is német, s ugyane nyelven vezetendő az anyakönyv is.

(Folyt. köv.)

K Ö Z É L E T Ű N K .

A nagybányai ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlését jun. 28-án tartotta meg S.-Ujlakon, Bencsik István esperes és Böszörményi Zsigmond legidősebb tanácsbíró elnöklése alatt.

Ima után esperes úr a főbb tárgyak jelentésével a gyűlés alkotó tagjainak üdvözlésével a közgyűlést megnyitja. Jelenti, hogy a Soltész János lemondása folytán megüresedett főjegyzői és tanácsbírói hivatalra a szavazást kellő időben elrendelte, a szavazatok kivétel nélkül begyűltek, azokat ma reggel egy bizottság által felbontatta, a bizottság jegyzőkönyve a következő eredményt mutatja: főjegyzővé általános többséggel Gergely Károly nagybányai lelkész és tanácsbíró megválasztott, ki is bár magát egy darabig vonogatta, de a gyűlés egyhangú kérelmére az esküt letette s székét elfoglalta. Tanácsbíróságra általános többséget senki sem nyervén, újabb szavazásra Sátor Dávid sz.-váraljai, Hajdu Zsigmond batizi és Nagy Elek kis-paládi lelkészek kijelöltek. Egyházmegyei ügyészsé 10 évre Helmezy József választott meg. A szegények és árvák gondozása

módjairól egy bizottság javaslatot terjesztett elő s az el is fogadtatott s az ahoz való alkalmazkodásra az egyházak előljárói felhivatnak.

Minden nemű segély kérvények elbíraltatván, a kérvényezők egy kivételével mind ajánltatnak. A beruházás és utódsági szabályok valahára Gergely és Torday tanácsbírák mindent kellőleg körvonalozó munkálatuk alapján elkészültek, hogy beválnak-e minden tekintetben, azt majd megmutatja az idő. Egyházmegyénkben egy üdvösnek látszó eszme akar testet öltetni az által, hogy a termény és szolgálmánybeli fizetéseket kézpénzre változtatjuk át s míg ez keresztülvihető lenne, addig is a véka és liter helyett súly szerint fognak az adózó hívek fizetni, e végből minden nemű termények súlyának egységes meghatározása szervezet készítésével az egyházmegye különböző részeire tekintettel egy hetes bizottság választott.

Örvendetes hír gyanánt szolgálhat a t. olvasó előtt, hogy szegény egyházmegyénk lelkes hívei miként buzgólkodnak egyházaik megerősítésén és gyarapításán. Ugyanis 3 egyház jelentette be szándékát, hogy 2-ik tanítóságot állít; a parányi Nagy-Hodos fényes tornyot épít, a még kisebb Garbolcz hívei 7 hold földet vettek s a vételárt közmunkával fogják nagy részben megkeresni. Amacz lelkésze fizetését 150 frttal emeli. K.-Remete telket vásárolt a báró Vécsey családtól stb. Pár egyházból előnyösen javított új díjlevelek mennek megerősítés végett a főt. kerületre.

S.-Ujlak rosz helyen fekvő sovány földjeit el szeretné adni, majd a küldöttek megvizsgálják, hogy vajjon helyese tervek vagy nem.

A tanító egyesület elnöke indítványára egyházmegyénk a tanítói fizetések 400 frtos minimumát elvben továbbra is fentartja; mert nevezett egyesületi elnök egy munkálaton dolgozik, mely reá fog mutatni az utakra és eszközökre, melyeken és melyek által lassan bár, de fokozatosan érvényt szerezhetünk e határozatnak.

A belhivatalnoki fizetések egyöntetű rendezése, az egyházak anyagi megszervezése tárgyában egy 10 tagú bizottság munkálkodik, ez a bizottság az egyházmegyét 5 körre osztván, minden egyházat személyesen meglátogat, beszerzi az adatokat, melyek is: A belhivatalnoki fizetés és értéke, egyházi vagyon és jövedelem, adózáskulcs és teher, ref. hívek államadója, népesség és családi szám. Ugyancsak egyidejűleg e tízes bizottság tagjai fogják betölteni a magyar országi ev. ref. egyház egyetemest leltára összeállíthatása céljából a főt. püspöki hivataltól leküldött „Jelentő íveket” is.

Az országos gyámintézet alapszabály tervezetét gyámintézetünk kezelő választmánya átvizsgálta, véleményét gyámintézeti közgyűlésünk mindenben magáévá tévén azt az e. m. gyűlésre beterjesztette a következőkben: „Egyházmegyénk az országos gyámintézetbe csak azon esetben megyen bele, ha

1-ör. A segélyezésre jogosultságot adó szolgálati idő nem 10, hanem 5 betöltött évvel kezdődik.

2. Gyámintézetünk jelenben élő tagjai részére ellenszolgáltatásul, mostani 30 ezer frt. tőkájének a jelenbeni jogosult tagok özvegyei és árvái iránti kötelezettségének megszüntével átadásáért, az orsz. gyámintézet életbeléptetésekor szolgálati éveikből 5 év tudatik be; nem csak nálunk azonban, de általában mindazon gyámintézetek tagjai részére, hol a meglevő tőkéből az egyes lelkészi állomások részére legalább 500 frt. tőke esnék egyenkint. A gyámintézeti közgyűlés e határozatát egyházmegyénk egyhangúlag magáévá tette. Több kisebb

* Kivéve az andrásfalvi magyar reform. egyházat.

fontosságú ügy elintézése, egyes bizottságok megválasztása után a közgyűlés véget ért.

Délután bírósági gyűlés volt, melyen több, közgazgatási bíróság elé tartozó ügy nyert elintézést.

Hajdu Zs.,
e. m. aljegyző

Iskolai értesítők.

5. A *kis-újszállási* államilag segélyezett ev. ref. főgymnasium értesítője az 1893/4-ik isk. évről. Közzéteszi *Pruzsinszky Pál* igazgatótanár. 123 l. Gondal és figyelemmel kiállított értesítő, mely híven feltünteti azt az új érárt, melybe a kis-újszállási gymn. a múlt évben lépett, a midőn meg nyitotta a VII-ik osztályt és főgymnasiumi rangra emelkedett a város 100.000 forint adománya és a kormány évi segélyezése folytán. Az értesítő első lapján a főgymn. impozáns új épületének, mely ez évi szept. hóban nyílik meg, rajza látható. Disze leend ez nemcsak a városnak, hanem az Alföldnek is. *Pallagi Gyula* tanár egy szakszerű s nagy apparátusról tanúskodó, szép tanulmányt közöl a *Tourier-féle sorok összetartásának kritériumairól*. Ezt követik az adatok a főgymn. 1893/4-ik évi történetéhez, melyben az igazgató a VIII-ik osztály megnyitása alkalmából az intézet multjára is vet egy futó pillantást. Az igazgatótanács a lelkeszelnőkön kívül 11 tagból áll. Működött az intézetben 11 rendes, 2 mellék és 2 óraadó tanár. A tanárok — kettő kivételével — valamennyien oklevéllel bírnak. A rendes tantárgyakon kívül tanítottak az intézetben *francia nyelvet, zenét, szabadkéz rajzot, gyorsírást*. A főgymn. felszerelése szakok szerint és összesítve is ki van mutatva. Az összes felszerelés 9699 darab 8187 frt 30 kr. Ily kimutatásokat más intézetek is közölhetnének, hogy az érdeklődő tanügyférfiak és barátok eziránt is kellő tájékozódással bírnának. Az intézet szerelvényeinek ez évi szaporodása részint vétel, részint ajándékozás által 1797 darab, 1861 frt 44 kr. értékben. Legtöbb szaporodás darab számra a tanári szakkönyvtárnál az ásvány-, állattani taneszközöknél és érempenzgyűjteménynél, értékre nézve pedig a természettani eszközöknél (834 frt 71 kr) mutatkozik. Az intézetben 1893. decz. 6-án *Arany-kör* név alatt egy önképzőkör is létesült, mely *Benő János* tanárelnök vezetése alatt dicséretes működésével szépen kiállotta az egyévi próbaidőt; jan. 6-án *Jókai* ünnepélyt rendezett s ezenkívül megünnepelte márcz. 15-ét és részt vett a jun. 17-én tartott intézeti záró ünnepélyen. Munkáikkal és szavallataikkal díjat nyertek: *Gulyás Lajos VII., Józsa Gyula VII.* (hármak), *Schvarcz József VI.* (kettőt), *Majláth Gyula VII. Szekeres Lajos VI. Schvarcz Ferencz VI.* o. tanulók. Ösztöndíjban részesültek: *Józsa Gyula VII, Györi Lajos, Tóth István, Dorogi Lajos IV. Magay István VI. és Kiss István II.* o. tanulók. Jutalmaztattak: *Szél Áron I., Kánya L. I., Schvarcz Z. VI., Blau Ignác VII., Szilágyi László I., Szabó Endre III., Steiner J. III., Dobokos Lajos VI., Györy L., Dorogi L. IV.* osztályú tanulók. Ezeken kívül jutalomkönyveket és tankönyveket kaptak még sokan. Több jutalmat maguk a tanárok adtak, a közönség köréből Dr. Nagy János, K. Hajdu Lajos és Boleman Béla maecénáskodtak. A tanulók száma 174. Ebből 82 ev. ref. Jeles volt a tanulók 10, jó 29,4, elégséges 41,3 és elégtelen 19,3 %-je. A jövő isk. évben az intézetben a VIII-ik o. is megnyitattik.

6. A *szatmár-németi evang. reform. főgymnasium* értesítője 95 lapnyi terjedelemben Borsos Benő igazgató tanár szerkesztésében jelent meg. A tartalmas füzet

mindenek előtt két újonnan választott főgymnasiumi tanár székfoglaló értekezését közli. Az egyik Dr. Hancz Jenőnek „az izomműködés befolyása lelkiéletünkre“ című psycho-physiologiai munkája, melyben szerző azon *alap* kijelölését tűzi feladatául, a melyre a szellemi erő és munka öszhangba hozásával a legtöbb megbízhatósággal és megnyugvással támaszkodhatni; s ez *alap* szerinte az izmok helyesen gyakorolt munkája. Az egész értekezés ez alaptételt fejtegeti alapos jártassággal, s arra eredményre jut, hogy az a túlterhelés, mely az iskolákban ma napság oly gyakori s a mely ellen annyi a panasza, főleg az izmok egy oldalú vagy teljesen gyakorlatlan voltából származik. Erre aztán kifejti nézetét, hogy mint gondolja ő az izmok minden oldalú teljes gyakorlatosságát elérhetni. Ezután Szabados Ede, a magyar-németnyelvi tanszékre megválasztott tanár, székfoglaló értekezése következik. A csinos esztétikai dolgozat czime: „a költészet viszonya a többi művészetekhez.“ Szerző a nagyon szép és hálás tárgyat mélyreható forrástanulmány alapján dolgozta ki, élénk megvilágításba helyezvén az egyes művészeti ágakat lényegökre nézve, hogy aztán annál inkább kitüntethesse a költészetnek a többi művészeti ágakhoz való viszonyát. A valóban érdemes munka irálya is osztagozik az egészre illető méltó elismerésben.

Majd egyes táblázatok az elvégzett tananyagot s a tanulók létszámát — előmeneteli eredményekkel együtt — tüntetik fel; e szerint a főgymnasium rendes tanulóinak a száma az elmúlt iskolai évben volt 268, jelentett magántanuló volt 11, az összes létszám 279. Év végén vizsgálatot tett 253 tanuló, kik közül anyanyelvre nézve volt 250 magyar, 2 román, 1 angol. Vallásra nézve ev. ref. 177, ág. ev. 6, róm. kath. 14, gör. kath. 5, izraelita 51. Szóbeli érettségi vizsgára becsátatott 17 tanuló, kik közül jelesen 3, jól 5, kielégítően 4 vizsgázott, két hónapra visszavetett 3, ismétlő érettségi vizsgára útasított 2 tanuló. Az összes tanulók előmenetelét a következő számadatok mutatják: minden tárgyból jeles 14, jó 30, elégséges 244. Egy elégtelen tanjegyet kapott 30, kettőt 19, többet 16 tanuló. A magaviseletet illetőleg jó jegyet nyert 188, szabályszerűt 62, kevésbé szabályszerűt 3 tanuló. Végül az 1893/4. iskolai év történetének legkiemelkedőbb mozzanata gyanánt ismertette van az intézetre nézve oly igen fontos államségély kérdése, a mely ügy talán már a legközelebbi időben befejezést nyer; s ha sikerül a dr. Ballagi Aladár kormányképviselő jelenlétében tartott tárgyalások során 14,400 forintba előirányzott évi segélyt megnyerni, az intézet a biztos haladás útjára lépett, s az eddig annyi nélkülözéssel küzdő tanárok helyzete is tűrhetővé válik.

7. A *debreczeni állami főreáliskola értesítőjét*, mely Fazekas Sándor igazgató szerkesztésében jelent meg, — dr. Balassa Józsefnek egy szakszerű értekezése nyitja meg. A nagy szakavatottságra mutató munka czime: „Az olvasmány szerepe az idegen nyelvek tanításában“; abból indulván ki, hogy a vezérlő elvet a modern nyelvek tanításának az újabb módszerében így fejezhetni ki: „ne nyelvtant, hanem nyelvet tanítsunk“, azon módokat ismerteti meg szerző, a melyek segélyével a tanuló az iskolai évek végeztével képessé lesz az iskolában tanult nyelvet nemcsak érteni, hanem azon beszélni is; s ez elrendő célra legsikeresebb eszköznek tartja szerző az éveken át cél- és tervszerűen folytatott s keresztülvitt gyakorlatokat. Pedagógikai szempontból nagyon sok megszívlelni valót találni ez igazán alapos dolgozatban. Ezután az elvégzett tananyagról nyújt

képet az értesítő, a hol is különös dicsérettel kell kiemelniünk azt, hogy az írásbeli feladatokra kiváló suly volt fektetve, s azok osztályonként a tanulók fejlettségéhez képest tüzetek ki. Az elmúlt tanév kiemelkedőbb eseményei gyanánt fel vannak említve, miszerint az iskola külsőleg jelentékeny fejlődést vett, úgy hogy szinte mindazon kívánalmaknak képes megfelelni, melyeket egy rendes viszonyok közt levő tanintézet szemben támasztani lehet; majd az intézet egészségügyi állapota — mely teljesen jókarban volt — s az oly nagybecsű tanulmányi kirándulások ismertetvük; s az iskolai ünnepélyek során beszámol az értesítő azon szép, egészen egyszerű, családias jellegű ünnepélyről, a mely jun. 10-en tartatott a főreáliskola épületében, a mikor is a tankerület főigazgatóját, Békési Gyulát, működésének 10 éves jubileuma alkalmából a tankerületébe tartozó állami iskolák küldöttségei — csatlakozva hozzájuk a debreczeni ev. ref. főiskola küldöttsége — melegen üdvözölték.

Az intézetnek volt 235 rendes és 6 magántanulója a kik az év végén vizsgálatot tettek, így az összes létszám 241, ezek közöttül róm. kath. 36, görög keleti 2, ev. ref. 51, ág. ev. 23, izraelita 129; anya nyelvre nézve: magyar 233, német 7, román 1. Az érettségi vizsgára 9 tanuló jelentkezett, szóbeli érettségi vizsgára bocsátott 4 tanuló, kik közöttül 1 jelesen, 1 jól, 1 egyszerűen érett, 1 pedig javító vizsgára útasított.

IRODALOM.

A „Vallás és Egyház“ 6-ik számát Zoványi Jenő a szerkesztő kiadó nyitja meg „Parochialis körök és lelkészi munkásság“ című cikkével, melyben a nagyobb egyházak parochialis körökre való felosztását sürgeti, rámutat az eddigi rendszer hibáira s állításait a kolozsvári gyülekezet életéből felsorolt esetek, érvek s adatokkal igazolja. Hörk József bibliai képei, és a „Saul“ című most már befejezett értekezés után az egyházi élet nevezetesebb eseményei vannak felsorolva. Érdekes szerkesztői egyik üzenete, mely a kolozsvári theol. fakultást illetőleg kifejtett agitatiót, vagyis inkább annak az egyetemmel való kapcsolatát *humbugnak* nevezi, és ezen számhoz mellékelte értesítése, melyben a lapot ajánlva „Erdélyi specialítások“ cz. alatt érdekes leleplezések közlését helyezi kilátásba.

Olajág czímen jelentek meg egy kis füzetben a néhai Bordács Imre gyásztszességtételén mondott imák és az emlék és sírbeszéd, a megboldogult életrajzával. Írták Gulyás Lajos és Dorogi Lajos kisujszállási lelkész urak. Ezen beszédek és imák emelkedett irányukat s tartalmas evangéliumi szellemüket tekintve reávallanak az egyházi irodalom és munkásság terén máskülönben is nagyon előnyösen ismert, kiváló szerzőknek a tollára.

„Az 1848—49-iki magyar Szabadságharcz története“ című illusztrált vállalatból most jelent meg a 16-ik füzet, a melyben Gracza György az utolsó erdélyi országgyűlésnek lefolyását és unió-törvény elfogadását írja meg élénk színekkel. A füzet illusztráció is igen érdekesek. Ismét több olyan képet hoz, a mely eddig még sehol sem jelent meg. A képek a következők: A Würtemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból. Gaál Sándor, a székely honvédség szervezője. Eredetije az orsz. ereklye muzeumban. Gr. Bethlen Gergely (egykorú rajz). Határőrvidéki katona (Zágrábban készült egykorú

rajz). Gr. Vécsey Károly honvédtábornok (egykorú aquarell után). Gábor Áron, honvédeket toborz Kézdi-Vásárhelyen (Nagy Lázár olajfestménye után). Az osztrák hadsereg főbb szereplői (egykorú arcképek után). Bonis Samu kormánybiztos (egykorú rajz). A forradalmak idején megjelent gúnykép. Elsőrendű vitézségi honvéd érdemrend, Gáspár András honvéd tábornok (egykorú olajfestmény után). Desseffy Arisztid, honvéd tábornok (1848-iki arckép).

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Debreczeni egyetem.** A csak 305 lelket számláló, de áldozatkész és buzgó *adorjáni ref. egyház* tagjai önkéntes adakozásából 30 forint gyűlt össze a debreczeni egyetem alapja javára. Ez összeghez járultak: Sepsy Károly földbirtokos 5, Sepsy Károlyné úrnő 5, Kerekes Ágoston sárköz-újlaki nagybirtokos 5, Sepsy Sándor birtokos 2, Gyarmati Elek birtokos 2, özv. Sepsy Gézné úrnő 1, Gaál György 1, Daróczi Bertalan 1, Tóth Lajos 1, Tegze András 1 frt, Szilágyi Pál 1, Szilágyi Pálné 1, Kádas Ferencz 1, özv. Daróczi Gedeonné 1, N. N. 1, Daróczi Zsigmond 1, többen pedig 6 koronával. Nemes áldozatuk szolgáljon buzdító példaul!

— **Főiskolánk köréből.** Míg a múzsák az u. n. „nagy szünidő“ meleg napok alatt pihennek, addig főiskolánk kormányzó testületei buzgó munkálkodást fejtenek ki az alma mater érdekében. E munkálkodás tárgyai közül kiemeljük a következőket: *A főiskolai gazdasági tanács* f. jul. 16-án és 17-én tartott rendkívüli ülésében felülvizsgálta az „Uj építettő pénztár“-ról 1883. július 1-től 1892. decz. 31-ig vezetett számadásokat s rendelkezést tett az 1893-ik évi számadások elkészítése iránt. Ily módon most már remélhető, hogy a f. évi szeptember hóban tartandó egyházkerületi közgyűlésre fölterjesztetnek ezen számadások, egyszersmind az 1885. évi 113-ik számú egyházkerületi végzés rendelkezéséhez képest a főiskola újraépítésének története s e számadás vizsgálatáról szóló jelentés, az egyházkerületi tagok közt leendő kiosztás végett, ki fog nyomtatni. — *A főisk. gazd. tanács felülvizsgáló küldöttsége* Kiss Albert küldöttségi elnök vezetése mellett, f. július 20-án foglalkozott az 189²/₃-ik évi tápintezeti, — továbbá az 189²/₃-ik év első feléről szóló háznagyi számadások felülvizsgálatával. Ugyanezen küldöttség feladatai még a következők: az 189⁰/₁-ről vezetett főisk. pénztári számadások felülvizsgálása. Javaslatadás a főiskolai kölcsöntökekről szóló kötelezvényeknek a levéltárból a főiskolai pénztárba helyezése s a számadások és a pénztárak vizsgálatával összeköttetésbe hozása iránt. *A főiskolai gazdasági tanács építettő küldöttsége*, Lengyel Imre küldöttségi elnök vezetése mellett, az országos tanszerkiállításra való tekintetből a szokottnál gyorsabb tempóban végezteti a collégiumi épületeknél az u. n. nyári nagy meszeltetést, — az oratórium renoválását, és két gymn. tanterem felszereltetését. Ugyanezen küldöttség további feladatai: a coll. épületről tervrajz készítettése, — coll. leltárak reviziója, illetve ujonnan elkészítettése, — coli. cselédgyűlés rendezésére, — árnyékszékek átalakítására javaslatok készítése. — Külön bizottságok működtek Simonffy Imre helyi gondok elnöke alatt: a városi szolgálmányok ügyében, — tőkék elhelyezése tárgyában, — „Pénzkölcsönzési szabályok“ átalakítása és jövedelmező építkezések ügyében. Kiss Albert küldöttségi elnök vezetése alatt: a főiskolai gazdasági tanács munka és jogköre, — a tápintezeti pénztárnál az összesített kezelés, — és

az iskolai jótétemények halmozása ügyében. — Örömmel láthatjuk az elsorolt tárgyából, hogy ősi collegiumunk kormányzatának egész körében tevékeny mozgás, eleven-ség mutatkozik s az illető küldöttségi tagok és elnökök ismeretes buzgósága teljes biztosítékot nyújt az iránt, hogy működésüknek hasznos eredménye meg fog látszani főiskolánk fejlődésén. Szívünkben kívánjuk, hogy úgy legyen!

— **Tanárgyűlések.** A közelebbi napokban az országos középiskolai tanáregyesület, a polg. iskolai tanáregyesület és a felső nép- és polgári iskolai egyesület tartották meg évi közgyűléseiket, jobbára csekély részvétel mellett. Ezek közül minket közelebről az Ország. középisk. tanáregyesületnek Tátrafüreden megtartott XXVIII-ik közgyűlése érdekel. E gyűlésnek főtárgya az egyesület reformjára vonatkozó javaslat lett volna, a mely, a mint már lapunkban is említettük, a helyi és kerületi körök létesítése által óhajt az egyesületnek szélesebb alapot és elevenebb működést biztosítani. — Minthogy azonban nem jelentek meg a tagok oly számmal, a mennyi az alapszabályok megváltoztatásához szükséges, az ügy a jövő évi (kassai) gyűlésre halasztott. Addig is azonban a választmány felhatalmaztatott arra, hogy az egyesület reformelveit megvalósítani igyekezzen, főleg pedig a vidéki körök megalakítására, a vidékiek bevonására s az egyesületi tevékenység kiterjesztésére terjessze ki gondoskodását. Megválasztattak: *Beóthy Zsolt* elnöknek, *Hofer Károly* és *Vámosy Mihály* alelnököknek, *Ligetvári Iván* főtitkárnak, *Alexander Bernát* szerkesztőnek stb. A vidéki választmányi tagok közt ott találjuk: *Buza János* sárospataki, *Futó Mihály* hódmezővásárhelyi tanárokat. Sajnos, hogy debreczeni főiskolánk egészen távol marad ettől az országos egyesülettől s ott képviselőre e miatt nem találhat.

— **Ultramontán rugaszkodások.** A M. Á. az 1868: 53. t.-cz. módosításában, úgy, a hogy az idevontatkozó törvényjavaslat a képviselőházban az igazságügyi bizottság szövegezése szerint elfogadtatott, *elvéinek diadalát* ünnepli, mert a M. Á. írta be a magyar politika programjába a revíziót, hogy t. i. az említett törvényczikk 12. §-a akként változtassék meg, hogy ne az állam határozzon imperative a vegyes házasságból született gyermekek vallása felett, hanem maguk a házaspárok. Így nyilatkozik a hirhedt ultramontán lap arról a revízióról, a melyet mi annyi aggodalommal tekintettünk elejétől fogva, s a melyre nézve álláspontunk, a mint azt tüzetesen volt alkalmunk kifejtetni, maig is az, hogy az a revízió egészen fölösleges volt; elvi kapcsolatba a többi egyházpol. reformokkal nem hozható, legkevésbé a polg. házassággal, s a melynek ennél fogva nincs és nem volt egyéb jelentősége, mint hogy a protestánsok egyik hathatós állami védbástyájának lerontása által a lélekhalászó katholicizmussal szemben a többi reformokért kompenzáció gyanánt szolgáljon. Végtelenül sajnáljuk, hogy legalább protestáns férfaink közül senki sem akadt a képviselőházban, a ki ezeket a tekinteteket, a protestánsvitális érdekeit e javaslattal szemben kellő nyomatékkal kiemelte s az őszintén szabadelvű elemek körében létesített ellenzékkel az egész revíziót, mint az elvtelen opportunizmus egy káros nyilatkozását, megbuktatni igyekezett volna. Attól tartunk, hogy ennek keserű következményei lesznek reánk nézve. Erre figyelmeztet minket legközelebb a M. Á. széles jó kedve és dicsekedése is, mert a minek ők örülnek, az nekünk csak árthat. — Hogy mennyire idegen az az irány, a melyet ezek az urak képviselnek, minden becsületes és józan hazafi lelkétől s egész tudása és gondolatvilágától,

elég utalnunk többek közt arra, hogy ugyanazon ultramontán lap egyik közelebbi vezércikkében több között ezeket mondja: „Épen a történelem bizonyítja, hogy a Bocskayak, Bethlenek, Tökölyek uralma époly vészthozó volt hazánk nyugalmas fejlődésére, mint a kufárok és izmaeliták gazdálkodása II. Endre és II. Lajos korában.“ Ezeknek az uraknak hát bizonyára a Caraffák, Basták, Kolonicsok, Haynauék, Bachék, a Pálffy Mórícok képviselik a magyar hazafiság példányképeit, a minthogy ma is ezek szellemi örökösei körében találják fel és keresik párhiveiket; oly nevek, oly politikai irányok körül összpontosul az ő egész hazafiúi kegyeletök, a melyeknek emlékezetét az egész nemzet átka és megvetése jelzi a történelem folyamán! Kerüljük atyámfiai ezt az idegen társaságot! Hadd gyönyörködjenek benne szegény Péchy Tamás, Zay gróf, Kovács A. etc. prot. bátor lovagjaink, a kik ennek a polit. iránynak a támogatására vállalkoztak! — Az is valami, a mit egy másik ultramontán organum, a *Religio* jun. 27-iki számában cselekszik. Egyik közleményében csaknem ujjongva hirdeti, hogy a francia köztársaság elnökének, a szerencsétlenül járt *Sadi Carnot*-nak gyilkosa csak jogával élt, midőn az istentelen köztársaság képviselőjét meggyilkolta. „A halálosan megsebzett elnöki májban a francia nemzet elfajulását sujtotta a szantszándékos romlás szabadságának konzekvenciája.“ „Carnot a *szabadelvűség* áldozata.“ Ezért óva ínt a polg. házasságtól, s végül a következő épületes kifakadásokban önti ki fanatikus dühét: „Fel, vissza Istenhez! Le a felekezetienség nevébe burkolósó vallástalansággal! *Éljen az Isten! Éljenek azok, kik az Istennel tartanak!* Ez a Carnot gyilkosának törével megírt történet tanulsága!“ — Egy másik közleményében pedig a pápát dicsőítve, azzal kezdi, hogy „a ki a fejedelmek közt egyedül gondolkozik fejedelmileg s fenségesen — az XIII. Leo pápa.“ Ennek bizonyosságául a pápa legújabb jun. 20-án kelt encyklikáját hozván fel, így folytatja: „Czime, mely maga képes kath. ember keblét magasztos gondolatokkal és érzelmeikkel eltölteni, ez: „*Principibus populisque universis.*“ Minden fejedelemnek és népnek! Nincs a világon ember, vallásfőnök vagy bármi néven nevezendő fejedelem, a ki ezeket a szavakat, mint saját megnyilatkozását, a pápához hasonló illetékességgel és méltósággal, nevetéses arrogancia nélkül, volna képes kimondani. — *Képzeljük csak Szász Károly ev. ref. „főpüspök“, vagy Tisza Kálmán ev. ref. „pápa“ ajkain ezeket a mindenséget felölelő nagy szavakat! Risum teneatis!* stb.“ — Ilyen alantjáró, szellem és tartalom nélkül való pöffeszkedéssel, izetlen élcelési kísérletekkel teljes beszédek folytatnak abban a táborban — *még az egyetemi tanárok is!* Jól tudhatnák pedig, hogy a mint a világ folyása mutatja, még a pápa ő szentsége szava sem hallatszik meg ma már mindenkor a menyországban, minden privilegiuma daczára sem; hát még az efféle „kathedrai bölcsesség!“ Bizony, csak szálnalmas alakjai az „egyedül üdvözítő“ egyháznak és a tudomány-egyetemnek! Isten bocsásson meg nekik! . . .

— **A beregi egyházmegye lelkészeihez** Sütő Kálmán esperes f. hó közepén terjedelmes körlevelet intézett, a mely éppen úgy, mint az első, a nemes ügybuzgalom dicséretreméltó példáját mutatja fel. Az illető püspöki leiratok alapján több közérdekű ügyek elintézése mellett az „Órálló“ cz. lap támogatását ajánlja melegen. Ha — a körlevél szerint — megbuknák ezen, egyetemes prot. érdekeket oly híven szolgáló vállalat, a szégyen és a szemrehányás vádja a prot. és első sorban a ref. egyházat terheli. A körlevélből megtudjuk, hogy egyház-

megyei világi tanácsbíróvá Vargha Sándor vármegyei tisztii ügyész választott, míg az egyházi tanácsbíróvá Csoó Zsigmond, Simon Andor, Vajas Sándor lelkészek új választás alá jelöltettek ki. A debreczeni egyetemre való adakozás eredményesebbé tételét, a domesztikai járulékok pontosabb fizetését szintén ajánlja és sürgeti az esperes, ki többek között Joó István tanítóképzési igazgatónk legújabbban megjelent és a tanügyi kritika részéről is méltó örömmel üdvözölt Neveléstanát melegen és érdeme szerint ajánlja a tanítók és népnevelési egyesületek pártoló figyelmébe.

— **A szatmári lelkészek** óvári értekezletéről Lapunk mult számában közölt tudósítás helyreigazítása gyanánt jelezzük, hogy az egyetemes gyámintézet ügyében szerkesztett határozati javaslat az F. Varga Lajos és Kiss Bertalan keéri lelkész együttes munkája. Továbbá F. Varga Lajos a szatmári irodalmi körnek nem csupán az organumát bírálta meg, hanem azt is, meg a kör ez idő szerinti állapotát is minden oldalról, úgy hogy kritikája egyáltalában nem volt egyoldalú, sőt inkább a részletekre is kellőleg kiterjedő indokolt előterjesztés.

— **A debreczeni orsz. tanszerkiállítás** igazgatósága e kiállításon bemutatandó tárgyakról terjedelmes katalógust állít ki melynek egyik lényeges alkatrészét az állandó hirdetési rovat fogja képezni. E katalógus egyelőre ezer példányban fog a kiállítás tartama alatt a látogató nagy közönség rendelkezésére bocsátatni. A katalógusban egy 8-rét oldalon eszközlendő hirdetés díja 1 frt 80 kr., minden megkezdett oldal 1 frt. Ezen összegben benne van a bélyegilleték is. A hirdetés díjak szintén a kiállítási titkárhoz küldendők. A katalógus kiadója az orsz. tanszerkiállítási nagybizottság; e kiadó bizottság vállalkozója Zichermann Hermann.

— **Kollégiumi tápintézetünkre vonatkozó adatok.**
1. **Élelmezési idő:** Az 1893/4-iki évben a rendes élelmezés folyt: Az első időszakban 1893 október 2-től december 20-ig, összesen 80 napon át. A második időszakban 1894 január 3-tól márczius 18-ig, összesen 75 napon át. A harmadik időszakban 1894 április 2-től június 30-ig, összesen 83 napon át. A 238 napra terjedő rendes élelmezési idő alatt az étkezők összes forgalma 64,207 volt. Az év többi részén, vagyis 127 napon át csak az u. n. remanens tanulók élelmezése volt folyamatban, kiknek forgalma 5,493 volt. Az 1893/4-iki iskolai év folyama alatt tehát a tápintézetben élelmezett tanulók összes forgalma 69,700-ra rugott. — 2. **Létszám.** Az 1893/4-iki iskolai év folyamában összesen 332 tagja volt a tápintézetnek. Ezek közül gymnasiumi tanuló volt: 162, tanítóképzési 68, joghallgató 64, hittanhallgató volt 38. *Ezeken kívül csak kenyérrrel való élelmezésben részesült 27 tanítóképzés.* — **Tápintézeti tagok hullámozása:** Az étkezők maximuma volt az első időszakban 294, a másodikban 290, a harmadikban 290. A 332 tanító közül egész éven át bent volt a tápintézetben 210, rövidebb, vagy hosszabb de az évnél kisebb terjedelmű idő alatt volt a tápintézetben 122. A ki és belépő tagok hullámozását, illetőleg tápintézeti tagsági idejüket számításba vevén, úgy találjuk, hogy a 332 tápintézeti tag kevés híján megfelel 280 oly növendéknek, kik közül mind egyik az egész éves, tehát a 238 napot kitöltötte volna a tápintézetben. — 4. **Elfogyasztott élelmi cikkek:** Kenyér 38,554 kgr., perecz 1,045 száz, liszt 2,818 kgr.,

marhahús 19,144 kgr., sertéshús 3,076 kgr., virsli 4,690 pár., kolbász 922 kgr., zsír 40 kgr., szalona 1,795 kgr., borsó 708 kgr., paszuly 1,465 kgr., lencse 167 kgr., rizskása 566 kgr., árpakása 105 kgr., czúkor 341 kgr., só 1050 kgr., paprika 22½ kgr., bors 23 kgr., eczet 957½ liter., búzadara 298 kgr., sárgarépa 2467 kgr., petrezselyem 779 kgr., vöröshagyma 756 kgr., nyerskáposzra 4,748 kgr., paradicsom 120 üveg., torma 361 tej 2,653 liter., tejföl 457½ liter., túró 369 kgr., tojás 5,829 darab., krumpli 12,227 kgr., czékla 1,206 kgr., aszaltszilva 580½ kgr., köleskása 160 liter., Az éven át elfogyasztott cikkek forgalmi értéke 16,825 frt. 68 kr. Ha ezen összeget az élelmezettek évi forgalmával t. i. 69,700-zal elosztjuk, úgy találjuk hogy egy növendéknek egy napi élelmezésére szükséges anyag forgalmi értéke 24¼ krajczár volt. Debreczen 1894. június 30. Elek Lajos, tápint. biz. elnök.

— **Belmissió.** Csermőről írják Lapunknak, hogy ott f. évi febr. hó 25-én egy új belmissiói egylet alakult „Csermői Filler-Egylet“ név alatt. A kis egylet a lehető legnemesebb czélt tűzte maga elé: szegény, főleg árva gyermekek segélyezését vallási és nemzetiségi különbség nélkül. Az egylet tagjai kétfélék, u. m. rendes és pártoló tagok. Rendes tag lehet minden nő, ki tagsági díj fejében hetenként egy, tehát évenként 52 fillért fizet; pártoló tag pedig lehet mindenki, a ki az egyletet jótékony adománnyal segíti. A befolyó összegnek csak egy harmada fog jelenben kiosztatni, két harmada pedig tőkésítettik. Az egylet felettes hatóságai a presbyterium, egyházmegyei és egyházkerületi gyűlések. Ezenkívül igen szép és a vallásos életre bizonyára igen jó hatást gyakorló intézkedése az alapszabálynak az is, hogy a gyűlés tagjai minden hó első vasárnapján összegyűlnek a délutáni templom után és ott Vadas Gyula ref. lelkész-tanító úr a szeretet munkáit ismertető felolvasást vagy szabad előadást tart. A nem nagy igényű, de nemes czélra törekvő egyesületet a község lakói megérdemlett pártfogásban részesítik. Imé alig 4 hónap alatt minden utánjárás nélkül 89 nő iratkozott be valláskülönbség nélkül rendes tagnak, kiknek felénél több nem reform., hanem róm. kath., izr. s gör. keleti vallású. Az egyesületnek már is 43 forint 40 kr.-nyi vagyona van eltéve kamatozás végett. Vajha a kis mustármag minél előbb terebélyes fává növekednék, melynek árnyékában minél több szegény árva lelne enyhé helyet!

— **Dr. Dillmann A.,** a berlini evang. theologiai fakultás nagyhirű tudós professora folyó hó 5-én 71 éves korában Berlinben elhalt. Kiváló szakember volt az aethiop nyelv és irodalom terén, úgy hogy első tekintély gyanánt ismerték el tanítványai. 1864 óta mint Hengstenberg utóda működött az ó szövetségi szaktudományok tanszékén s mély tudományosságával sokakat vonzott Berlinbe. Mint bibliai kritikus, a Wellhansenféle bizonytalan elméleteket nem egy könnyen irta alá; mind végig megtartotta gondolkozásának önállóságát s vélemény nyívanításában a korrektséget. Hazánkból is több hálás tanítvány és tisztelő kartárs kegyelete száll sírhantja felé Nyugodjék békével. Legyen áldott emlékezete!

— **Gyászír.** Özv. Tóth Mihályné szül. Varga Borbála úrnő f. hó 17-én életének 78-ik évében Kunszentmiklóson elhunyt. A nemeslelkű boldogult úrnőben Baky István lelkész-társunk és Kiss József főgymn. kartársunk szeretett anyósukat gyászolják. Béke és áldás hamvaira!

— **Uj orgona beállítás.** A mező-tassi egyházból vesszük a hirt, hogy ott, nagyobb részt a hívek önkéntes adakozásából, új orgona készített, melyet Friedl Lipót nagyváradi organakészítő a múlt hónapban fejezett be, de a melynek szakértő által való megbíralása és átvétele f. július hó 1-én történhetett meg; mivel a szakértőül meghívott Oláh Károly n.-kőrösi ének- és zenetanár, ki a tervet is adta, az évszázó vizsgák miatt előbb nem eszközölhette az átvételt. Szakértő elismerését fejezte ki Friedl Lipótnak a sikerült műért, mely úgy külső kiállítását, mint belső szerkezetét tekintve, igazi lelkiismeretes munka eredménye. Az orgona farészei, valamint szép czinsipjai kitünő anyagból készültek s így annak tartóságát biztosítják. Hangja szép, tiszta és erős; az egyes változatok nevének megfelelő intonációval bírnak. A 9 hangzó változat, tremulauttal, copulával s forte és pianoval ellátott orgonát 1300 frtért készítette Friedl s érette 10 esztendei jótállást vállalt.

— **Igazítás.** A 26-ik szám 331. lapjának második hasábján, az alulról számított 12-ik sorban „lakadalom” helyett „sokadalom” olvasandó; a 28-ik szám 354. lapjának első hasábján, a felülről számított 2-ik sorban pedig „részemről” helyett „tudomásom szerint” teendő.

TARTALOMJEGYZÉK: Tények és óhajások. P. Gy. — Tárca: A Zsidókhöz írt levél kritikai és bibliai theologiai szempontból. — Részletek a bukovinai protestantizmus történetéből. — Közéletünk: A nagybányai ev. ref. egyházmegye nyári közgyűlése. Hajdu Zs. — Iskolai értesítők. — Irodalom. — Különfélek. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat.

A h.-nánási ev. reform. hat osztályú gymnasiumban üresedésbe jött: a) magyar-latin nyelvi; b) rajzoló geometria-mathesis tanári székekre pályázat hirdettetik.

Fizetés: minden egyes tanszéknél 1200 frt a lakbérrel együtt, az egyház pénztárából évnegyedenként előre fizetve. A kivánt oklevéllel bíró egyén egy évre, mint ideiglenes rendes tanár alkalmaztatik, s csak ezen idő alatt kifejtett sikeres működés után állandósíttatik, a mikor is a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám és nyugintézetének, esetleg az országos középiskolai tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja leend.

Nem okleveles, de szaktárgyaiból vizsgázott egyén csak helyettes tanári minőségben és csak egy évre választatik 900 frt évi fizetéssel, de ha ez idő alatt a kivánt tárgyakból oklevelet szerez és sikeres működést mutat fel: a következő évben mint rendes tanár állandósíttathatik. Végre ha okleveles, de nem a hirdett tanszakra képesített egyén vállasztatnék, az szintén csak

helyettes tanári minőségben és csak egy évre alkalmaztatik, fizetése azonban 1200 frt lesz.

Pályázhatnak protestáns vallású okleveles tanárok és tanárjelöltek.

A megválasztott egyén állomását f. év augusztus végén, legkésőbb szept. 1-én köteles elfoglalni s a rendes és okleveles tanár, ha családosa: 40 frt, ha pedig nőtlen: 15 frt költöködési általányt kap. Ez összeget azonban, ha állomását 3 év letelte előtt bármi okból elhagyja: vissza tartozik téríteni.

A pályázati kérvények keresztlevéllel, esetleges katonai szolgálatukat igazoló íráttal, továbbá végzett tanulmányaikat feltüntető hiteles okmányokkal, végre orvosi bizonyítvánnyal felszerelve f. évi augusztus 10-éig az ev. ref. egyháztanács elnökségéhez küldendők.

Kelt H.-Nánáson az ev. reform. gymnasiumi igazgatótanácsa f. hó 13-án tartott üléséből.

Benkő Lajos,

ev. ref. lelkész-elnök.

Kállay Imre,

1—2

főgondnok.

Pályázati hirdetmény.

A debreczeni ev. ref. egyház által fentartott felsőbb leányiskolánál a német nyelv tanszékére pályázat hirdettetik.

Heti órák száma 20.

Javadalmazás 800 frt és 200 frt lakbér, mely évnegyedes részletekben az egyház által az intézet pénztárából előzetesen fizettetik.

Pályázhatnak a német nyelv és irodalomból polgári vagy közép iskolákra képesített ev. ref. vallású férfiak vagy nők.

Kellő okmányokkal felszerelt kérvények augusztus hó 10-éig az intézet igazgatóságához küldendők.

A megválasztott köteles állását a f. évi szeptember 1-én elfoglalni s ezt az iskolai év végéig el nem hagyhatja.

Vizsgázott, de oklevelet még nem nyert egyének is pályázhatnak, azonban megválasztásuk esetében csakis oklevelük megszerzése és egy évi sikeres működésük után állandósíttatnak.

Debreczen, 1894 július 6.

Kiss Albert,

az igazgató tanács elnöke.

2—2